

Мр Млађан Цуњак

БЛАГО СРЕДЊЕВЕКОВНЕ СРБИЈЕ НА ИЗЛОЖБИ У
НАРОДНОМ МУЗЕЈУ У БЕОГРАДУ

У Народном музеју у Београду постављена је изложба Уметност у средње-вековној Србији од 12–17. века. После изложбе Уметност народа Југославије у средњем веку, прво у Паризу, Загребу и на крају у Сарајеву, ова изложба представља велик подухват српских стручњака и организационих установа. Изложбу је организовао Народни музеј уз сарадњу са већим бројем српских архијереја на челу са Патријархом српским Господином Германом и осталим музејима и заводима из Србије и Босне, а припремљена је у част XXI заседања Генералне конференције УНЕСКО-а у Београду.

У просторијама Народног музеја изложено је око 300 предмета из разних манастира, музеја и сличних установа из Србије и Босне. У изложбеним салама налазе се предмети по први пут изложени као и предмети од непроценљиве материјалне и културне вредности. Међу изложеним предметима равномерно су биле заступљене разне гране уметности, рађене у различитим материјалима. Ту у сваком случају предњаче фреске, тореутика, иконе на дрвету, накит и други предмети од метала, дуборез у дрвету, текстил и српска трпезна керамика. Изложба је опремљена богатим каталогом а сваки експонат је ви-

шејезично обележен и тако су постављени да су видљиви са више страна. Предмети су добро постављени и осветљени захваљујући великој стручности Десанке Милошевић и Милета Медића.

Сваки посетилац који уђе у салу, захваљујући добро постављеној изложби, лако ће уочити историјски пут развоја српске средње-вековне уметности, и не само то, већ ће приметити да се на изложеним предметима уочава висок ниво духовне културе, што ће на неку руку демантовати мишљења многих да Срби у средњем веку сем ратова са Турцима, нису оставили дубље корене материјалне и духовне културе. Тачно је да је донекле развојну нит средње-вековне уметности зауставила турска инвазија, али на срећу до тога у потпуности није дошло, захваљујући српској упорности не само да брани своју слободу, него да је благовремено користи. Средње-вековни манастири су представљали мале оазе слободе и управо у њима је и цвела српска култура средњег века. Култура која се у неким оквирима развијала под утицајем Византије. Византијски утицај осећа се у сликарству и архитектури преднемањихког периода, док у време Немање византијска компонента знатно слаби. Србија се до Немање морала утапати у велике уметничке то-

кове Цариграда и Солуна, али појавом Немање она се постепено политички осамостаљује, што је тесно везано и за осамостаљење саме културе. То се јасно види на фрескама Ђурђевих Ступова, Студенице, Жиче, Милешеве, Сопoћана, Пећи и донекле Ариља, јер сликари занемарују ренесансу дворског сликарства а постепено прелазе на монументално сликарство. Живопис Студенице и Жиче показује управо тај развојни пут, али тај начин сликања не налазимо у Милешевима. Сликари Милешеве били су одушевљени динамиком солунских мозаика и то су на неки начин унели у милешевске композиције, јер најбољи пример спектакла боја и динамике имамо на Белом анђелу.

Другој школи, школи која у своје редове уноси неко искуство припада сликарство Богородице Љевишке /1220/ св. Николе у Студеници, Морачи и др. У овим манастирима сликар на неки начин милешевску динамику уоквирује у тврђе пластичне оквире, али обраћа пажњу на гипкост и елегантност цртежа.

Овај развојни пут, рашког сликарства, достиже своју кулминацију у монументалности и складу боја, као и у рутинским потезима сопоћанских мајстора доживљава своју симбиозу, јер се у ариљском живопису осећају сви развојни фактори. Цртежи губе од своје монументалности, боја своју јачину, али се зато истиче елегантност и склад покрета, сличан Сопoћанима. Ариљским мајсторима завршава се рад на живописању у монументалном стилу рашке школе.

Крајем XIII и почетком XIV века код ктитора великих здања осећа се засићеност монументалног стила, и они архитектонским конструкцијама условљавају промену тј. појаву новог стила.

Талентовани средњевековни сликари нудили су у својим иконама и фрескама не само не само неписменој маси замену за писану библију, него и образованој властели – лепоту духовну. Покушавајући да задовоље тржиште својом бујном уобразиљом траже решење у бројности различитих мотива, у бројнијем колориту и реалнијем начину приказивања ликова. То је време када монашко сликарство губи позиције за разлику од дворског – колоритског сликарства које доживљава свој процват. Овај стил почиње свој развој од Ариља, па преко Градца, Дечана, Раванице и Манасије све до Каленића где доживљава своју кулминацију.

Сликарство од Деспота Стефана доживљава мали застој, то је и оправдано ако се зна да су Турци покушавали на разне начине да спрече духовни живот код Срба. У том мрачном периоду Срби су једва успевали да одрже ту духовну равнотежу, и нису имали прилике да се излажу тако великим луксузима. Турци су наметнули велике дажбине тако да су српски владари били приморани да многе предмете дају за откуп духовне слободе, или да их скривају по разним манастирским скривницама.

Период турске инвазије означава време велике крађе културних добара и пропадања предмета од непроцениве вредности.

Тако је посетилац, посматрајући фреске, укратко могао сагледати њихов развојни пут, а уједно и културно-политичка стремљења тога доба. Слична ситуација је и код осталих видова уметности, једно кад су у питању иконе на дрвету, код њих је мало теже пратити тај развојни пут, јер иконе на дрвету из XII века ми практично и немамо, а такође и из XIII века су малобројне, на

основу овако малог броја тешко је ухватити и њихов развојни пут. Икона је мало сачувано због трошности материјала на коме су рађене, али оне су нестале и због честих крађа и пожара.

Невероватно је да је било посетилаца који су обишли експонате, и отишли без задивљеног погледа на велико дело српске средњевековне уметности, тј. на монументални крст из Дечана. Крст је због своје величине био постављен у међустепенишном простору.

Сви изложени предмети, било на дрвету, металу или папиру показују изузетну уметничку вредност. Диван накит и предмети од метала показују већи утицај Византије.

Предмети који су били изложени у неку руку представљају једну затворену целину, јер су углавном настали на једном тлу, под сличним утицајима и пројекти истим надањућима. Тако да временски интервал означава време развоја

српске средњевековне уметности, јер после 1690. године Срби су од Турака били присиљени да напусте своју дедовину и локалну традицију. Преласком на територију Аустро–угарске они су понели и обележја своје духовне културе, али је чињеница да су морали попримити и неке западне утицаје.

Уложени труд одговарајућих стручњака уродио је плодом, јер је изложба отворила многимачи очи и показала прави пут развоја не само наше средњевековне културе и духовне свести но и непрекидности те свести о наслеђу. Из ње се може закључити да је нит културног развоја континуирана и да је непрекидива. Да на крају пожелимо да оваквих изложби буде што више.